

Työttömien järjestäytyminen

Jyrki Halme: Työttömien yhdistykset Suomessa – poliittisesta liikkeestä työvoimatoimistojen haarakonttoreiksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2024, 188 s. ISBN 978-951-39-9981-0

Talvella 2025 on Suomessa keskusteltu vilkkaasti työttömyydestä, koska työttömyys kasvaa ja samaan aikaan työttömien toimeentuloa on kiristetty. Tästä huolimatta maassa ei ole ollut havaittavissa protesteja. Palkkatyöyhteiskuntaan kiinnittävää työttömyyttä on Suomessa ilmennyt 1890-luvulta lähtien ja työttömyyttä on tutkittu jo yli 100 vuoden ajan, mutta aikaisempi tutkimus ei ole kohdistunut työttömien organisoitumiseen. Jyrki Halmeen väitöskirja korjaa tätä puutetta. Tutkimuksessaan Halme valottaa 1990-luvun talouslaman aikaan syntyneiden työttömien yhdistysten toimintaa ja sitä, millaisen kollektiivisen toiminnan kentän ne muodostivat. Halme kurottuu tutkimaan työttömyyden yhteiskunnallisia seurauksia ihmisten aktivoitumisen ja tätä seuranneen järjestäytymisen näkökulmasta. Tutkimus kohdistuu vuosiin 1990–2015.

Teoreettisesti tekijä hyödyntää sosiologista intressejä ja yhteiskunnallisia liikkeitä käsittelevää tutkimusta. Tutkimuksen avainkäsitteitä ovat laaja-alaisesti ymmärretty intressin käsite ja strategisen toiminnan kentän käsite. Empiirisesti työ perustuu työttömien yhdistysten toimintaa kuvaaviin asiakirjoihin ja toiminnassa mukana olleiden henkilöiden teemahaastatteluihin. Lisäksi tutkija käyttää Suomen Akatemian rahoittaman työttömien yhdistyksiä käsitelleen tutkimushankkeen kyselyaineistoa.

Tutkimuksessa hyödynnetään systemaattisesti intressin ja strategisen toiminnan kentän käsitteitä. Halme ymmärtää intressin käsitteen laaja-alaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että intressejä tarkasteltaessa tulee huomioida talouden ohella myös ideologioihin ja poliittisiin motiiveihin kiinnittyvät tekijät. Näin ymmärrettynä työttömien yhdistykset ovat yksilö- ja ryhmäintressien yhteenliittymiä ja osa kansalaisyhteiskuntaa ja laajempia sosiaalisia suhteita. Intressin käsite on tärkeä työväline, kun halutaan ymmärtää suomalaista työttömien kollektiivista liikettä ja siihen kytkeytyvää yhdistystoimintaa. Strategisen toiminnan kenttien teorian avulla on mahdollista tunnistaa erilaisia yhteiskunnallisia kenttiä, jotka eivät noudata tarkkoja ja etukäteen mää-

riteltyjä rajoja. Teorian avulla on myös mahdollista tunnistaa erilaisia kenttätöimijöitä ja niiden välillä vallitsevia suhteita ja hierarkioita.

Väitöskirjassaan Halme hakee vastauksia kahteen tutkimuskysymykseen: 1) Millaista työttömien yhdistysten toiminnan sisältö on ollut vuosina 1990–2015? 2) Millaisen kollektiivisen toiminnan ympäristön suomalainen työttömyyden kenttä on työttömien yhdistyksille mahdollistanut? Esitettyihin tutkimuskysymyksiin haetaan vastauksia pääosin kvalitatiivisten tutkimusaineistojen avulla. Kyse on siis tapaustutkimuksesta, jossa yksittäisten tapausten avulla tuotetaan tietoa laajemmista ilmiöistä. Konkreettisine tutkimuksen kohteina on kaksi työttömien yhdistystä. Toinen on toiminut suuressa kaupungissa ja toinen pienellä maaseutupaikkakunnalla.

Halme määrittelee yhdistykset organisoiduiksi ryhmiksi, jotka on muodostettu ajamaan kukin ryhmän yhteisiä intressejä. Intresseillä on sosiologiassa yksilötasoiset sekä ryhmä- ja yhteiskuntatasoiset elementit. Intressi on välittävä tekijä yksilön ja yhteiskunnan välisissä suhteissa. Työttömien liikkeen tutkimuksessa intressit ovat tärkeitä, ja Halme korostaa, että etenkin työttömien yhdistysten kohdalla intressin käsite tulee

ymmärtää taloudellisia intressejä laajemmin. Näin yhdistykset ovat intressien ilmentymiä, osa kansalaisyhteiskuntaa ja samalla osa eri intressien konfliktia ja yhteiskunnallisen vaikeuden kysymystä.

Intressiteorioiden ohella Halme tukeutuu Neil Flinngsteinin ja Doug McAdamsin strategisen toiminnan kenttien teoriaan. Strategisen toiminnan kentät ovat sosiaalisesti rakennettuja areenoita, joilla erilaisilla resursseilla varustetut toimijat kilpailevat kenttiin liittyvistä eduista. Työttömyys voidaan ymmärtää erityisenä strategisen toiminnan kenttänä. Kenttien teoriolla on tärkeä sija yhdistysten toiminnan kontekstualisoinnissa ja siinä, miten työttömien mobilisoitumiseen vaikuttaneet intressit ovat syntyneet ja muuttuneet.

Kirjassaan Halme esittää myös katsauksen työvoimapolitiikan ja työttömyyden historiaan. Suomalaisessa ajattelussa on korostettu kansalaisten velvollisuutta työhön ja kuntien roolia työllisyyden hoidossa. Lisäksi työttömyys on ymmärretty pikemmin yksilöpsykologisenä kuin yhteiskunnallisena ongelmana. 1990-luvun talouslama muutti radikaalisti kuvaa työttömyydestä. Työttömyys kasvoi nopeasti ja se kohdistui aikaisempaa enemmän myös kaupunkeihin ja hyvin koulu-

tettuihin työntekijäryhmiin. Tällaisessa tilanteessa työttömyyteen oli haettava radikaalisti uudenlaisia hoitokeinoja. Yksi vastaus olivat työttömien yhdistykset.

Alkujaan työttömien yhdistykset tarjosivat jäsenilleen pääasiassa vapaa-ajan aktiviteetteja ja vertaistukea. Kuitenkin 1990-luvun laman seurauksena koko kolmannen sektorin rooli muuttui Suomessa. Järjestöt alkoivat tuottaa hyvinvointipalveluita julkisella rahoituksella helpottaen kuntien taloudellisia paineita. Muutos kohdistui myös työttömien yhdistyksiin, joita perustettiin 1990-luvulla kaikkiaan 276 kappaletta.

Työttömien vertaistuen tarjoamisen rinnalle yhdistykset ottivat pikkuhiljaa hoitaakseen aiemmin työvoimaviranomaisille kuuluneita tehtäviä, kuten tukityöllistämisen. Tämän seurauksena monet työttömät vieraantuivat yhdistysten toiminnasta. Yhdistyksissä uusi rooli tarkoitti, että suurimmista niistä tuli useita kymmeniä työntekijöitä työllistäneitä työnantajia. Ne toteuttivat kansallisia ja EU:n rahoittamia hankkeita, kouluttivat työttömiä ja toimivat yhteistyössä työvoimahallinnon kanssa työttömyyden hallinnoimisessa. Nämä muutokset vaikuttivat myös paikallisiin yhdistyksiin ja paikallisen tason toimijoihin. Yhdistykset

alkoivatkin muistuttaa julkisen sektorin palveluorganisaatioita, ja samalla ne etääntyivät omista jäsenistään.

Toinen tutkituista yhdistyksistä on Jyväskylän työttömien yhdistys, joka perustettiin vuonna 1991. Aluksi yhdistys keskittyi virkistystoimintaan ja edunvalvontaan. 1990-luvun puolivälin jälkeen yhdistyksen toiminnassa alkoi korostua kouluttaminen, palvelutuotanto ja työllistäminen. Keskeisellä sijalla oli palkkatuella työllistäminen ja määräaikaisella rahoituksella toteutetut hankkeet. Parhaimmillaan yhdistys työllisti vuoden aikana lähes 100 työtöntä, ja sen työharjoittelussa oli liki 30 työtöntä. Jyväskylän työttömien yhdistyksestä tuli näin osa julkisrahoitteisia kolmannen sektorin palveluiden tuottajia. Kuvaavaa on, että vuonna 2014 yhdistys muutti nimensä Jyväskylän työllistämisyhdistykseksi. Yhdistys tuli riippuvaksi kilpailusta ulkoisesta rahoituksesta, mutta samalla se menetti kosketuksensa rivijäseniinsä.

Toinen tutkimuskohde oli niin ikään Keski-Suomessa vaikuttanut maaseutupaikkakunnan yhdistys, joka perustettiin vuonna 1994. Myös tämän yhdistyksen toiminta laajeni vertaistuen tarjoamisesta erilaisien hankkeiden toteuttajaksi. Nämä muutokset johtivat rooliristiriitaan toiminnanjohtajan

työn, eri rahoittajien edellyttämän ammattimaisen toimintatavan ja työttömien intressien ajamisen välillä.

Kirjan viimeisessä luvussa Halme pohtii kiinnostavalla tavalla suomalaisen työttömyyden kenttää ja työttömien yhdistysten paikkaa tällä kentällä. Yhdistysten toiminta alkoi noin 30 vuotta sitten protestina joukko-työttömyyttä vastaan. Vuosien saatossa työttömien yhdistyksistä tuli osa kolmannen sektorin palveluiden tuottajia ja niiden rooli muuttui kentän haastajasta kentän hallintayksiköksi. Näin työttömien liike on osaltaan ollut tuottamassa yhteiskunnallista vakautta Suomessa. Tämä on merkinnyt myös yhdistysten intressien ja liittolaisten muuttumista, mikä on lopulta johtanut niiden roolin hämärtymiseen kansalaisyhteiskunnan toimijana.

Jyrki Halmeen tutkimuksella työttömien yhdistyksistä Suomessa on tärkeää uutuusarvoa, koska työttömien yhdistyksiä ei ole meillä aiemmin tutkittu. Halme tuntee omaa tutkimus-alueitaan käsittelevän teoreettisen tutkimuksen ja pystyy hyödyntämään aiempaa tutkimusta omassa työssään. Lisäksi hän käyttää analyyseissään sosiologisia kenttäteorioita varmalla otteella. Esitetyt tutkimuskysymykset ovat konkreettisia, ja tutkijan käytössä ovat

empiiriset aineistot mahdollistavat niihin vastaamisen. Kyse on tapaustutkimuksesta, jonka käsittelyssä on hyödynnetty aineistotriangulaatioita. Halme hallitsee aineiston empiirisen käsittelyn, mutta tekijän olisi toivonut kuvaavan hieman laajemmin empiirisen aineiston analyysiä. Kirjassa kuvataan huolella tutkimuksen metodologiset valinnat, mutta ei konkreettista aineiston analyysiä.

Tilastot kertovat, että Suomessa työttömyys on ollut suurempi yhteiskunnallinen ongelma kuin muissa Pohjoismaissa. Ennen 1990-luvun lamaa työttömyys putosi lyhyeksi ajaksi alle neljän prosentin, mutta laman ollessa syvimmillään työttömänä oli melkein viidennes työvoimasta. Keväällä 2025 työttömänä oli noin yhdeksän prosenttia koko työvoimasta. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että työttömyys vaikuttaa rajulla tavalla ihmisten toimeentuloon, sosiaalisiin suhteisiin ja itsetuntoon. Työttömyys kohdistuu useimmin huonossa työmarkkina-asemassa oleviin ja vähän koulutettuihin ihmisiin. Halmeen tutkimus kertoo, että työttömien yhdistyksiin liittyi paljon työväenluokkaan kuuluneita, mutta yhdistyksen aktiiveissa oli myös korkeakoulututkinnon suorittaneita.

Työttömien yhdistykset olivat aktiivisia noin 25 vuotta sitten ja

nyt niiden toiminta on hiipunut. Niistä tuli osa julkis palveluita, joita kolmas sektori toteutti ja ylläpiti. Nyt työvoimapalvelut on siirretty kunnille ja niiden organisoiminen on vielä työn alla. Kiinnostava sosiologinen kysymys onkin, millainen voisi olla oman aikamme työttömien yhteiskunnallinen liike?

Harri Melin